

A székely népélet rajongója

„[...], a silány és kicsi terjedelmű szántóföldekkel bíró székely községeknek létszükséglete a közös erdő és legelő”.

/Vámszer Géza, 1938./

Halálát követő évben jelent meg *Vámszer Géza* (1896-1976) *Életforma és anyagi műveltség* c., néprajzi dolgozatait, gyűjtéseit, adatait magában foglaló kötete, mellyel - félévszázados néprajzos tevékenység után - végül is bekapogtatott a maradandóság kapuján. Erdészettörténetünk „halhatatlanjai” közé azonban elsősorban *A székely vagyón- és földközösség* c. dolgozatával (és más kisebb, az erdőt népszerűsítő írásával) lépett be, mely a dr. *György Lajos* szerkesztette „Az Erdélyi Múzeum Egyesület Tordán 1938. augusztus hó 28-30. napjain tartott tizenötödik vándorgyűlésének *Emlékkönyv*” hasábjain jelent meg.

Vámszer Géza idézett kötetének borítólapján magáról így vallott: „A két világháború között mindennapi tanári munkám mellett valóságos szenvedélyem volt a *népélet* mindennapi megnyilvánulásainak nyomon követése, mindennek, ami azokkal kapcsolatos, szorgalmas feljegyzése.” *Néprajzi vonatkozású mozgalmak Csíksban a két háború közti években* /Népismereti Dolgozatok, 1976. 41-46./ c. írásából pedig megtudhatjuk, hogy Székelyudvarhelyen az 1926-29. években, Csíkszeredában pedig 1929 és 1941 között működött, ez utóbbi helyen mint „a még kezdeti stádiumban levő *Csíki Múzeum*” egyik megalapítójaként is.

Székelyudvarhelyi éveire visszagondolva írta az 1976-ban megjelent cikkében: „*Haáz F. Rezsőtől* igen sokat tanultam, és nagyrészt az ő példáját követve, rövid idő alatt kerékpárral magam is sok falut felkerestem, sokat lerajzolva és lejegyezve a látottakból. Ha eddig mint *festő* néztem a szép tájakat, ettől kezdve a székely népélet rajongója és néprajzának kutatója szemével kerestem a rajzban megörökítésre érdemes tárgyakat” /Népismereti Dolgozatok, 1976. 41./.

Lelkesedéssel járta a falvakat, hol a csíki szőnyegek festőanyagáról is sokat megtudott. Tapasztalatait *Bányai János* folyóiratában, a *Székelységben* is közlétette /II, 1932. 25-26./, melyben a kutatott terület *erdei fáinak és cserjéinek* felhasználására is utalt: „*Sárga* színt nyertünk nyírfalevélből, akácvirágból [...], vadalmafa héjából és leveléből [...], zöld dióhéjból, égerfahéjból. *Zöld* színt ad: az orgona levél [...]. *Barnát* ad: a diófa levél, a vadkörtefa gombája, vadalmafa héja. *Vöröses barnát* ad: a vadkörtefa és vadalmafa levele. *Vöröset* ad: a berzseny forgács [...] és fenyőtohoz, mikor még egészen friss, piros. *Feketét* ad a gubacs [...]”

Vámszer Géza A székely vagyon és földközösség c. tanulmánya történeti összefoglalásában foglalkozott az erdőirtások jelentőségével, a nagy közös erdőbirtokokkal, megemlítve az olyan nagy egységeket mint: a Marossszék „Székhavasa”, Udvarhely megyében a „Tizenhét falu havasa”, Bardóc-szék „Hatod havasa”, Csíkban a „Hétközség havasa” stb. Jellemzésül pedig, hogy milyen lehetett régen a közös nagy havasbirtok gazdaságirányítása, kezelése, Kánya Imre 80 éves öreg adatközlő elbeszélése alapján leírta a „Csíki Hétközség havasá”-nak kezelési módját és felosztását.

Tanulmányában kitért a nép szegénnyé válásának okaira is, és véleményét így összegezve: „Bizonyos, hogy a székelység elszegényedését a szaporodástól eltekintve, nagyrészt a közös birtokok felosztása és a magántulajdon aránytalan elterjedése okozta”. Ehhez járult a kiváló néprajztudósnak az első világháború utáni időkre utaló sorai is - innen választottuk fejezetünk mottóját -, melyekkel mind jó szolgálatot tett a közbirtokossági rendszer fennmaradásáért küzdők táborának. Ebben a mindennapi felvilágosító munkában olyan szellemi tekintélyekhez csatlakozott, mint Pál Gábor (→ Csík megye erdőbirtokpolitika c. fejezetet), Kacsó Sándor (→ „A fő aratás azonban a fa volt” c. fejezetet is) és mások, figyelemmel kísérve bizonyára az olyan felpanaszoló újságcikkeket is, mint az Albert István tollából, a Keleti Újság 1931. okt. 17-i számában megjelent, Megrendült a közbirtokossági nagy vagyonok létalapja címűt. És mert Vámszer Géza is kiemelte, hogy „az egyéni érdekek érvényesülése miatt a közbirtokossági vezetők általában nem tudnak e közös vagyonnal célszerűen és becsületes módon a köz javára gazdálkodni”, szükségesnek tartjuk ismét megemlíteni azokat a gazdasági sérelmeket, melyek a közbirtokosságot érték, mert az utókor könnyen abba a tévhitbe kerülhet, hogy a bajok egyedüli okozója a megvesztegethető, az egyéni meggazdagodást mindenek fölé helyező, „vezetőség” volt. Ezzel szemben a valóság az, hogy az 1921. évi agrárreform nem vette figyelembe a közbirtokossági erdők és legelők népeltartó jelentőségét; „nemzeti célok” címén azokból hatalmas területeket sajátítottak ki, azok sérelmes végrehajtását pedig hosszadalmas és igen költséges perek követték, melyek költségeit a közbirtokosságok fedezték.

Csíkban a közbirtokosságok katasztrófális elszegényedéséhez hozzájárult az is, hogy a fakonjunktúra idején szerzett jövedelmet a Csíkszeredai Takarékpénztárba helyezték el, melynek aztán bekövetkezett bukása igen sok közbirtokossági készpénzvagyont nyelt el.

Albert István írása feleleveníti azt is, hogy a közbirtokosságokat az állam hatalmas adóval sújtotta. A fakonjunktúra elmúlásával is - ekkor a faárak majdnem egyharmadára estek - a régi adóalapot tartották fenn, ebből pedig még az adminisztratív kiadásokat sem vonták le. (Ezt a vállalatoknál és intézménynél leütötték.) Így előfordult az az eset is, hogy az adók összege megközelítette a közbirtokosságok egész évi költségvetését.

A közbirtokosságok kiadásait növelték a több százezer lejes bírságok, amit a hatóságok különféle címen róttak ki, elsősorban azért mert a járatlan vezetőség

(egyszerű kisbirtokosok) „bizonyos törvényes dátumot” elfelejtett, vagy *hamis adóbevallás* ürügyén. (A *Keleti Újság* 1931. szept. 21-i száma arról értesítette olvasóit, hogy csupán 1931-ben a Csík megyei közbirtokosságokat ezen a címen 25 millió lejes pénzbírságra ítélték.) Számottevő terhet jelentett az *erdőgazdasági üzemterveknek* magánmérnökökkel való összeállítása is, amit az erdészeti hatóságoknak díjtalanul kellett volna elkészíteniök. (*Gyárfás Elemér* a szenátus 1930. február 28-iki beszédében ezt a sérelmet szóvá is tette, kifejtve, hogy a közbirtokosságok által fizetett erdőkezelési „taxa” fejében az üzemtervek ingyenes elkészítésére kell kötelezni az erdőhivatalokat.)

A *sérelmek* közé tartozott az *1910. évi erdőtörvény* - melynek hatáskörét 1923-ban terjesztették ki a kutatott területre is - végrehajtásából eredő, a közbirtokosságok jogkörét megszükitő azon intézkedés, mely a közgyűléseik vezetésére járásbírói rendelt ki. Évek folyamán aztán a székelyföldi közbirtokosságok jogkörének korlátozása oda fajult, hogy már vagyonsbiztonságuk és zavartalan birtoklásuk is veszélyeztetve volt. A *Keleti Újság* 1932. ápr. 14-iki száma közölte *Pál Gábor* parlamenti képviselőnek azt a *memorandumát*, mely ezzel a témakörrel foglalkozott, kérve az illetékes minisztertől a hatékony jogorvoslatot. A felpanaszolt sérelmek a felügyeleti szervek túlkapásaira, a bürokrácia káros megnyilvánulásaira, a rosszindulatú ügyintézésre hívták fel a figyelmet. Például arra, hogy 1931-ben a *csikszentmártoni erdőgondnokság* a körzetébe tartozó közbirtokosságoknak elrendelte, hogy 11-féle nyilvántartást vezessenek, olyan ügyekre vonatkozóan, melyek ellenőrzését a szövetkezeti törvény és az erdőtörvény szövetkezeti szervek felügyelete alá irányította. Hatósági túlkapás jellemezte a járásbírák tevékenységét is, kik jogkörük alá nem eső ügyekkel is foglalkoztak.

A közbirtokossági vezetők felett mások is basáskodtak. Elsősorban a községi jegyző és a csendőrormester. Nem véletlen aztán ha pl. a *háromszéki Hilib közbirtokossági jegyzőkönyvében* /Hilib/ ezt olvashatjuk: „1936 [...] Elnök a gyűlés tudomására hozza az ozsdolai csendőr ormester urnak szobeli kérését amelyben *egy néhány* szekér tűzi fát kér a közbirtokosság erdejéből” /47./, vagy: „1937 [...] a kovásznai erdő mérnök ur kijelölte a helyet ahol a *hilibi állami iskola* építés céljaira jóváhagyott 200 m³ fát föl lehet vételezni [...]” /54./.

Sok-sok hasonló adat birtokában, négy évtized távlatából, a közbirtokosságoknak a harmincas évek elején már bekövetkezett gazdasági hanyatlásukért egyértelműen nem a vezetőségeket tesszük felelőssé, hanem hajlunk annak elfogadására, amit *Venczel József* már ebben az évtizedben így fogalmazott meg: „Az *erdőkérdés* [...] az utóbbi időben súlyos válságba került, mert a *közbirtokossági szervezet* a *belső egyenetlenkedés, de különösképp a külső nyomás* folytán elvesztette régi gazdasági jelentőségét [...]. Az adó- és erdőügyi hatóságok támasztotta nehézségek, a kitermelés körüli visszaélések, a szervezet békés működését megakadályozó személyi küzdelmek azonban erősen kikezdték ezt a sajátos, az ősi időkre visszamutató intézményt” /Venczel József: Az önismeret útján, 1980. 45./.

A hegyek a harmincas években már sok helyen letaroltan állottak. A fűrésztelepek egy részét is leszerelték, kevesebb lett ezzel a *fűrészpor*, melynek láttán a költő az egykori szálerdőre gondolt:

„Fűrészpor hever az udvaromon,
s én csak a betűket rovom, rovom.

Pedig tudom, szép szálfák voltak nemrég,
s helyükbe szálfának el is mennék,

állani a rengetegben rendületlen,
rengeteg hittel a szivemben,”

/Bözödi György: Fűrészpor. 1957-1958./

